

„De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage West heeft in zijn vergadering van 30 dezer met groote droefheid moeten constateren, dat U aan den U door den Kerkeraad gestelden eisch, dat U zich aan zijn gezag zoude hebben te onderwerpen, niet voldaan hebt, en dat deswege met ingang van Dinsdag, 28 Maart j.l., de afhouding van het Heilig Avondmaal een feit is geworden. De Kerkeraad spreekt den wensch uit, dat het God moge behagen U van de dwaling van Uw weg te bekeeren”.

En een dag later kwam het volgende vonnis:

„De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage West heeft, in samenwerking met dien van de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Zuid, naar Artikel 79/80 K.O., op den 30en Maart j.l. besloten, U voor den tijd van 3 maanden te schorsen in Uw ambtsbediening als diaken, zulks wegens Uw weigering, zich, ondanks herhaald vermaan, aan het gezag van den Kerkeraad te onderwerpen, waar U weigert het lidmaatschap van het Bestuur van het „Comité tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven” neer te leggen”.

Daar staat het dus, zwart op wit: afgehouden van de tafel der Heeren (met terugwerkende kracht!), en geschorst naar art. 79—80 (die spreken van openbare grove zonden). Wat was de misdaad? Het lidmaatschap van een comité tot voorlichting van het Gereformeerde kerkvolk, en de weigering om dat lidmaatschap neer te leggen! Brutale hiërarchie, ontzetting van de tafel der Heeren — een andere naam is daar niet voor te geven. En dan te denken aan de velen, die later ongestraft dezelfde „zonde” mochten begaan.....

L. DOEKES.

VOOR VACANTIEGANGERS.

Zij, die hun vacantie zullen doorbrengen in Bergen, Schoorl of Egmond, worden er op attent gemaakt, dat de Geref. Kerk (onderh. art. 31 K.O.) te Alkmaar, haar diensten houdt elken Zondag 's morgens half tien en 's middags half zes, in het gebouw: „Waakt en Bidt” aan de Laar te Alkmaar.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

DONATISTEN EN WIJ.

— Zeg, weet je al den nieuwen naam, dien we toegewezen kregen?
— Remonstranten? Maar dat is al oude kost.....
Soms: Objectivisten? Of.....
— Raad maar niet langer. We heeten sedert 18 April 1947: Donatisten.
— Wie heeft dat uitgevonden?
— Het „Inlegvel” bij het Gereformeerd Jongelings-

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELIJKE SCHETSEN

OM HET HART DER REFORMATIE, XV.

Het woord bevat alle beloften Gods, en het geloof neemt ze alle aan. De inhoud van het woord is Christus, de gansche Christus.....

Dr H. Bavinck.

OVER WORMSER.

Wormser — hoeveel Gereformeerden kennen hem nog — om van andere Nederlanders maar niet te spreken?

Wie is er nog onder de bekoring van zijn pittig Nederlandsch, zijn gedachtenrijk betoog, zijn verrassend-zuivere Schriftuurlijkheid?

Wormser niet meer kennen — dat is voor ieder Gereformeerde een groot, geestelijk gemis.

Opgekomen uit het volk, volksman van top tot teen, was het alsof al de geloofskracht, het diep-geestelijk leven der eenvoudige geloovigen uit den bloetijd der Gereformeerde Kerk, hun inzicht, ernst en trouwe begripsvastheid in hem waren geconcentreerd en in een tijd van diep verval in hem tot nieuw leven en nieuwen glans waren gekomen.

Wonthemooi is het zijn werk- en strijdleven te overzien. Midden in het volk leeft hij. Met feillooze juistheid doorziet hij de nooden van het verslachte, verzwakte, steeds meer van God afvallende Nederlandsche volk, dat hij zoo hartstochtelijk liefheeft. En al zijn kracht verteert hij in den letterlijken zin des woords om zijn volk terug te roepen, ja, terug te drijven naar den Levenden God en Zijn heilige Kerk.

In de opwekkingsbeweging van den bekenden Reveil staat hij vooran. Ietwat vreemd lijkt dat: een zeer eenvoudig man onder vele aristocraten. Met heel zijn ziel leeft hij in allen arbeid mee. Maar niemand heeft

blad van 18 April. Het synodocratische, zooals je ondanks den titel wel begrepen hebt.

— Soms een „speelschheid” van den auteur?

— Nee, 't is hem volle ernst. 'k Zal 't je voorlezen: zet je schrap. „Anderen verbreken, zooals Calvijn zegt, door onberaden ijver naar gerechtigheid, de eenheid der kerk, wanneer ze daar eenige fouten in meenen te ontdekken.....”

— Stop. „Onberaden ijver”, lees je daar. Heeft men eindelijk het oog geopend voor het drijven der synodes? Wat is nu „onberadener” dan het stellen van „eischen” aan hooglèeraren, die men later moet terugnemen? Of het binden aan formules, die men later mag weerspreken? Of het constateren van afwijking van de belijdenis bij een candidaat, terwijl men later zegt, we hebben niets geconstateerd?

— Ik weet wat je zeggen wilt. Neen, de man heeft het niet over hen, maar over ons. Wij hebben een onberaden ijver naar gerechtigheid.

— Naar gerechtigheid? En we heeten revolutionairen en remonstranten, en.....

— Ja, ja. Maar laister maar eens naar den commentaar van 't inlegvel. Het vel inleg-kunde gaat verder: „Zoo in 1944 prof. Schilder met de zijnen, die ten onrechte meenden, dat in de Geref. Kerken de hiërarchie was teruggekeerd. Deze z.g. vrijmaking, waarbij ook schriftuurlijke besluiten over den doop werden verworpen, draagt duidelijk een Donatistisch karakter. Duizenden ambtsdragers werden door de „vrijgemaakten” verworpen”.

— Ja zeker, dr Dijk sprak van „de ziekte der wispelturigheid” op den bondsdag. Hij pleitte voor „een vasten gang”. Dat is 't geheim ervan: de schorrsen keeren de rollen om: de geschorsten worden schorrsen. „Aan hobbzakken heeft het Koninkrijk Gods niet”, zei dr K. Dijk. „Men mag wel weten wat men aan ons heeft”. Applaus. „Met vasten gang”. Applaus. „Enthousiasme. Het beginsel. Geen zig-zag-wegen. Niet heen-en-weer-zwiebelen”. Applaus. Waarvoor klappen toch al die handen?

— Maar die Donatisten, hoe zit het daarmee? Wat weet het Inlegvel ervan te vertellen?

— Luister: „De Donatisten traden begin 4e eeuw in Afrika op. Tijdens vervolgingen werden de z.g. heilige boeken opgeëischt van de kerkelijke ambtsdragers. Sommigen leverden boeken in, die niet van groote waarde waren, om de belangrijke boeken te bewaren. De Donatisten meenden, dat deze „uitleveraars” een doodzonde begingen, verwierpen hen als ambtsdragers, en stichtten een afzonderlijke Donatistische kerk”. Dat is alles. En dat vond nu een parallel in de vrijmaking — volgens den propagandadienst van dr K. Dijk.

— Ik geloof, dat deze propagandadienst de zaken precies op den kop zet. Want de „vrijgemaakten” wierpen niemand uit. Dat deden de anderen.

— Ja, en die anderen waren wel wat donatistisch, als men dan eenmaal een etiket opklappen wil. Want die uitleverings-kwestie was niet het eigenlijke punt-in-geding. Er waren onder de donatisten, die

dieper dan hij de wond gepeld, waardoor de Reveil verbloeden zou. De onkerkelijkheid, die ten slotte alle actie tot onvruchtbaarheid doemde, heeft Wormser als groote zwakte, als de zonde van den Reveil gesignaleerd. Met profetische helderziendheid sprak hij het woord, dat ook nu nog met metalen klank overal dient gehoord te worden: „de glans der tegenwoordige opgewektheid, zoo zij bij haar christelijke richting niet tevens een kerkelijk karakter aanneemt, (is) niet in staat..... voor mij de donkerheid te bedekken van de toekomst die Kerk en Christendom beiden in ons vaderland, ook door haar te gemoet gaan”.)

Ja, ook door haar!! Een onkerkelijke, godsdienstige beweging, al is ze nog zoo „vroem” en „ernstig”, en „hartstochtelijk”, al heeft ze nog zoo veel „zegen”, werkt tenslotte altijd ontbindend.

Met de Afscheiding was Wormser meegegaan. Geschokt door de verschrikkelijke vervolgingen, kon hij in de Hervormde Kerk niet blijven, vooral omdat die Kerk tot de vervolgingen zelf aanspoorde. Hij wilde niet bij de vervolgers, wel bij de vervolgd en hooren.

Maar helaas — de Afscheiden kerken hebben Wormser rauw van zich afgestooten.

In 1839 werd ds van Velzen predikant bij de Afscheiden Kerk te Amsterdam. Niet lang na zijn komst, dient ds Scholte — toen in Utrecht wonende — een aanklacht over van Velzen's prediking bij diens kerkeraad in. Van Velzen, „onverzettelijk, doordrijvend, heerschzuchtig” en „niet heel fijngevoelig in het kiezen van de middelen en wegen” om zijn doel te bereiken, roept eigenmachtig een gemeentevergadering bij elkaar en laat daar het bezwaarschrift van

1) J. A. Wormser, De onkerkelijke rigting enz. met een voorbericht van Mr G. Groen van Prinsterer. Amsterdam 1864 p. 18. Dit woord werd door Groen meermalen met instemming geciteerd, zie b.v. „Ned. Ged.” deel V, p. 98. Wormser schreef deze woorden voor 't eerst in 1849.

2) Deze karakterstreken zijn van H. Bouwman. Zie zijn: De crisis der jeugd, p. 39.

over die kwestie heel wat „vlotter” dachten en spraken, dan van de groep doorgaans wordt aangenomen. De kwestie was er eigenlijk één van onderstelde wedergeboorte en van volten dan wel niet-volten doop.

— Dóórsiaan, denk er aan, is altijd gevaarlijk. Ga je nu niet fantaseeren in de paralleliseerings-routine?
— Neen, ik geloof 't niet. Om te beginnen: in de ontstaansgeschiedenis van het donatistisch schisma speelden allerlei persoonlijke en plaatselijke toestanden in Carthago een rol. Net zoo was het in 1944: toen eenmaal bepaalde personen weg waren, ging men de wet veranderen. Dat is het bewijs, dat niet om de waarheid, doch tegen personen geageerd werd door de initiatiefnemers.

— Is dat al wat je hebt? Is ooit een schisma zulver verlopen?

— Nee. Daarom moeten we juist naar de officiële stukken terug. En dat willen ze in de buurt van dat Inlegvel nu vrijwel nooit. Dat HOUDT de zaak persoonlijk. Maar wat de theorie betreft: de Donatisten lieten de wettigheid en de kracht van den doop afhangen van de wedergeboorte van den doopsbedienaar. Anders „was 't geen volle doop”. Ze bonden den doop dus niet aan de openbarings-historische en kerk-legitimierende, doch aan de individueel-wederbarende Geestes-daad; niet aan de ambtelijke successie van de kerk, doch aan de psychische gesteldheid van een individu, die haar dienaar was.

— Ja, maar 't liep bij hen over de wedergeboorte van den doopsbedienaar; en bij de synodocraten over die van den doops-ontvanger. Ben je wel billijk?

— Ik vrees van wel. Als een massa van doopsbedienaren de wedergeboorte kwijt is, zal de kerk „minder zuiver” worden: de prediking wordt dan meteen ellendig. De zuiverheid der kerk (meer of minder) zat den donatisten hooger dan haar wettigheid. Precies zoo doen de synodocraten: onderstelde gecontinueerde wedergeboorte maakt den doop „vol”; komt er een hiaat in de onderstelde continuïteits-keten van inwendige aanwezig genade, dan is de doop „niet-vol”. En voor de „niet-volten” vinden ze dan weer een asyle pluriformiteit.

— Ik ben er toch niet heelemaal gerust op. Heb je geen last van je speelsche vernuft?

— Ik wou dat ik 't zoo zien kon. Ik geef toe: elke kerkstrijd verloopt weer anders. Maar ALS men eenmaal vergelijken wil, wel, kijk dan eens naar de andere verschijnselen der donatistenbeweging. De donatisten hebben, toen zij hun tegenstanders wilden gaan bevechten, eerst die uitleverings-kwestie als argument in den strijd gebruikt, maar later niet als zoodanig gehandhaafd. Zij wilden hun „goddelijke eischen” later wel weer cadeau doen, als zij maar hun zin kregen. Wie denkt hier niet aan '44—'47? Aan de binders van '44?

— Je moet 't hun dan maar niet al te kwalijk nemen. Want wij lijken toch wel wat meer op de Donatisten, dan we misschien weten willen.....

— Hè? Dezen keer ben ik sprakeloos.

Scholte verwerpen. En als Wormser dan met nog drie ambtsdragers een door van Velzen zelf opgestelden brief, waarin alle gemeenschap met den Utrechtschen kerkeraad werd afgesneden, weigeren te ondertekenen — zij willen de zaak eerst onderzoeken en niemand onverhoord oordeelen — dan worden ze enkele dagen later zonder meer geschorst! Zelfs ontvangt Wormser, zijn vrouw en schoonzusster, nadat zij geruimen tijd des Zondags met andere broeders en zusters, zonder tot kerkformatie over te gaan, afzonderlijk hebben vergaderd, op 7 Februari 1843 een brief van Van Velzen's kerkeraad, waarin hun wordt medegedeeld, dat zij, indien zij niet binnen een week gevolg zouden geven aan de herhaalde vermaning om zich toch niet te onttrekken aan de samenkomsten der gemeente en het ambtelijk opzicht, openlijk buiten de gemeente zouden gesloten worden, en geen „deel noch lot” zouden hebben „in het eeuwig voorregt der gemeente”, omdat hetgeen de Dienaren des Heeren op aarde binden, naar Gods getuigenis in de hemelen gebonden is. In hetzelfde schrijven werd Wormser bevonden aangezegd, dat hij ook wegens het door in druk verspreiden van lasteringen, het breken van zijn belofte en het voortdurend bevorderen van scheuring in de gemeente, uit zijn ambt van ouderling werd ontsd. Zonder dat daarna een formeele excommunicatie plaatsvond heeft de kerkeraad na eenigen tijd aan de gemeente medegedeeld, dat Wormser en degenen, die met hem waren afgeweken, niet langer tot de gemeente gerekend werden, en alleen op belijdenis van hun zonden weer aangenomen konden worden. 2)

Deze geschiedenis is wel een roetzwarte-bladzijde in de geschiedenis der Afscheiden kerken..... en is het levensboek van Van Velzen! Het is 'ten aanzien

1) Zie over deze beruchte Amsterdamsche kwestie H. Bouwman, De crisis der jeugd, p. 34—43; J. A. Wormser, Het leven van Simon van Velzen, blz. 45—54; Idem, Het leven van Hendrik Peter Scholte blz. 146—163; G. M. den Hartogh, Het Chr. Geref. Seminarie te Amsterdam, p. 31/3; Verslag van de Synode der Afsch. Geref. Gemeente in Nederland, gehouden v. d. 17 Nov. tot d. 3 Dec. 1940 te Amsterdam, 's-Gravenhage, 1941, p. 44—47; 61/2.

maar Hippo eens is pen is.....

— tische associ bij „be jes.....

BU
WAT
(Antw

Hier
woord

Wek
maakt
verder

Week
gedeel

Laat
is mij
voortz

dium g
de con

aanleic
zonder
hand

scheur
der om

ze al
voorig

Ameri
men k

noeme
thode,
gewerl

(de J
banne
nu eve

aan d
sema
den v

den v
kerke
En de

dikant
iets m
schrijv

En
waard
j.l.) z

antwo

van V
Van V

onsch
Beh
diep v

ser en
ken v

ninklij
van g

scheid
kerk

eigen
scheid

een fe

Ver
hij vo

de her
eind v

sebroe

Alla
re Tij

Op
„Chr

van A
ontdel

„Ec
stoelen
dat do

is Cap
van V

en gel
van b

stijl n
,belic
door l

van e

achten en spra-
rdt aangenomen,
onderstelde we-
niet-vollen doop,
id gevaarlijk. Ga
seerings-routine?
beginnen: in de
tistisch schisma
atstelijke toestan-
as het in 1944:
waren, ging men
ijs, dat niet om
geerd werd door

een schisma zul-

t naar de offici-
in de buurt van
HOUDT de zaak
streeft: de Dona-
cht van den doop
den doopsbedie-
". Ze bonden den
torische en kerk-
oel-wederbarende
te successie van
steldheid van een

de wedergeboorte
de synodocraten
er. Ben je wel

assa van doops-
kwijt is, zal de
p rediking
n dig. De zuir-
r) zat den dona-
id. Precies zoo
gecontinueerde
l"; komt er een
keten van inwe-
op „niet-vol". En
weer een asyl-

gerust op. Heb je
Ik geef toe: elke
r ALS men een-
ens naar de an-
veging. De dona-
ders wilden gaan
restie als argu-
later niet als
hum „godelijke
als zij maar
niet aan 44-
al te kwalijk ne-
deer op de Dona-
len.....
oos.

dan met nog drie
zelf opgestelden
den Utrechtschen
in te onderteke-
lerzoeken en nie-
worden ze enkele
Zelfs ontvanges-
er, nadat zij ge-
broeders en zus-
e gaan, afzonder-
ri 1843 een brief
hij wordt mede-
een week ge-
le vermaning om
amenkomsten der
openlijk buiten de
a geen „deel noch
voorregt der ge-
n des Heeren of
in de hemelen ge-
erd Wormser bo-
gens het door is
st breken van zijn
en van scheuring
derling werd ont-
e excommunicatie
nigen tijd aan de
en degenen, die
er tot de gemeen-
elidenis van hun
orden.¹⁾

warte-bladzijde in
kerken..... en in
et is ten aanzien
amische kwestie II
p. 34-43; J. A.
n van Velzen;
endrik Peter
en Hartogh, Het
nsterdam, P.
ler Afgesche-
d, gehouden v. d.
am, 's-Gravenhage.

— Ja, die Donatisten; ik weet er niet te veel van,
maar ik heb een anecdoten onthouden. Ze waren te
Hippo zóó kwaad op hun tegenstanders, dat ze niet
eens broodjes voor hen bakken wilden. Alles begri-
pen is alles vergeven, hooren we vaak zeggen, en.....

— Wou jij zóó de Donatisten begrijpen?

— Nee man, ik wou den paedagoog der synodocra-
tische jongelui begrijpen. Hij lijdt misschien aan de
associatie-kwaal. Die is menschelek genoeg. Hij zal
bij „broodjes" hebben gedacht aan zoete brood-
jes..... En heeft hij dan geen gelijk?

PORPHYRIUS.

UIT DE BUTENLANDSCHE KERKEN

WAT IS DE BELOFTE?

(Antwoord aan Ds Hoeksema).

Hier komt dan het beloofde vervolg van ons ant-
woord aan ds Hoeksema.

Wekenlang is dit uitgebleven. Een haastige scribent
maakte er al zijn beklag over, dat wij blijkaar niet
verder op de zaak wilden ingaan. En ook het „Geref.
Weekblad" toonde zich benieuwd naar het uitblijvende
gedeelte van onze artikelen.

Laat ik de schrijvers en lezers geruststellen: het
is mij een dankbare taak, de bespreking te mogen
voortzetten. Die dankbaarheid is in een nieuw stadi-
um gekomen door de tusschentijdsche ontvangst van
de concrete vragen van ds Hoeksema. Wel heb ik naar
aanleiding daarvan een gedeelte van de reeds inge-
zonden copie teruggevraagd. Ik had namelijk juist de
hand kunnen leggen op een serie brochures over de
scheuring in Amerika, en de resultaten van mijn ver-
der onderzoek leken mij zoo de moeite waard, dat ik
ze al was begonnen te verwerken in een meer uit-
voerige bespreking van heel den samenhang der in
Amerika en hier in den kerkstrijd aan de orde geko-
men kwesties. Om maar één punt als voorbeeld te
noemen: de frappante overeenkomst tusschen de me-
thode, waarop men in Amerika van synodewege heeft
gewerkt met de daar in 1924 aangenomen leerformule
(de „Drie Punten") om sommige ambtsdragers uit te
bannen en andere ongemoeid te laten! Maar dit blijft
nu even rusten, om vooreerst alle aandacht te geven
aan de concreet geformuleerde vragen van ds Hoek-
sema. Intusschen heeft dat „overschakelen" mij temid-
den van alle andere beslommeringen in ons vrijgemaak-
te kerkleven noodgedwongen weer oponthoud bezorgd.
En de haastige critici mogen best weten, dat wij pre-
dikanten „als wij ons werk serieus opnemen, nog wel
iets meer te doen hebben dan geregeld artikelen te
schrijven voor de pers.

En nu ter zake. Aan het slot van zijn door mij ge-
waardeerden brief (zie „De Reformatie" van 12 April
j.l.) zijn de vragen te vinden, waarop hij een duidelijk
antwoord van ons begeert.

van Wormser geheel en al waar wat Bouwman van
Van Velzen schrijft: „Die hem in de weg stond, moest
onschadelijk gemaakt".¹⁾

Behalve dit verschrikkelijke, onkerkelijke en hem
diep wondende gebreken was er nog iets, dat Worm-
ser en de Afgescheiden kerken uitteendreef. Deze ker-
ken vragen namelijk op voorbeeld van Scholte „kón-
inklijke goedkeuring" aan, om op die wijze vrijheid
van godsdienstoefening te ontvangen. Dat de afge-
scheidenen zich als een nieuwe richting, een nieuwe
kerk aandienenden was in Wormser's oog verraad aan
eigen karakter, historie, adeldom en rechten. De Af-
scheiding — zoo schreef hij puntig en raak — is in
een fuik gelopen.²⁾

Vervreemd van de Afgescheiden kerken streefde
hij voortaan naar de eenheid aller Gereformeerden;
de herleving van de oude Gereformeerde Kerk. Op het
eind van zijn leven ging hij onder invloed van ds Ha-
sebrook weer naar de Hervormde Kerk terug.³⁾

Allard Pierson heeft in zijn onvergelykelijke „Oude-
re Tijdgenooten" Wormser's portret getekend.

Op zijn meesterlijk schilderij van de vergadering der
„Christelijke Vrienden" in een zaal van het „Wapen
van Amsterdam", die nitzicht gaf op het „Rusland",
ontdekken we óók Wormser.

„Een eigenaardig spel van het toeval heeft op die rij-
stoelen, waarlangs ons oog zich thans beweegt, naast
dat donkere gelaat van den zoon van Abraham (bedoeld
is Capadose — C. V.) den blonden, ronden Lutherkop
van Wormser geplaatst; een Hollandsch man in merg
en gebeente gelijk in heel zijn uiterlijk; deurwaarder
van beroep, wat men zijn krachten en degelijken
stijl niet zou zeggen....." Het Hervormde Kerk-geloof
„belichaamde" zich in Wormser; wat hij was, was hij
door het geloof geworden; in hem toonde het wat het
van een helder hoofd en een eerlijk gemoed maken

¹⁾ a. w. p. 39.

²⁾ Mr Groen van Prinsterer, Brieven van J. A.
Wormser, II, Amsterdam, 1875, p. 279, vgl. I, p. 35,
r. 14 v. b. is achter: waarvan, en voor: U. H. Eg. het
woordje: ik uitgevallen; 169, 201.

³⁾ Brieven enz. I, p. 264; II, 263, 267.

De eerste vraag was deze: „Welke onderscheiding
maakt men ten Uwent tusschen belofte en toe-
zegging?"

Op die vraag kan ik misschien het best antwoorden
met een gedeelte uit de bekende „Verklaring van ge-
voelen", in November 1943 overgelegd door de be-
zwaarde predikanten S. O. Los, H. Meulink, Joh. H.
Rietberg, R. Schippers, M. B. van 't Veer en F. de
Vries. Darin staat op de eerste bladzijde:

„Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat
God trouw is in Zijn toezeggingen ook aan en omtrent
het zaad des verbonds, en in het daaraan gestand doen.

Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat
Gods belofte onvoorwaardelijk is in dien zin,
dat God hun, wien deze belofte toekomt, niet het ver-
richten van een bepaald werk of het komen in een be-
paalde gesteldheid als voorwaarde stelt, waaraan door
hen eerst moet worden voldaan, vóór God het woord
Zijner belofte aan hen begint te vervullen.

Maar terwijl wij dit van harte en vóór alles geloo-
ven en belijden, gelooven en belijden, we evenzeer, dat
Gods verbondsbelofte, waarvan Christus de inhoud is,
gesproken wordt en dus niet alleen toezegging,
doch ook zeer bepaald toezegging is".

Uit deze passage kan ds Hoeksema zien, hoe een
groep van vooraanstaande bezwaarden in dit stuk de
woorden „belofte" en „toezegging" afwisselend ge-
bruiken zonder een nadere onderscheiding. Ook in wat
verder van onze kant is gepubliceerd, herinner ik mij
een dergelijke onderscheiding niet. Mogelijk heeft ds
Hoeksema haar aangetroffen in een geschrift van onze
zijde; dan willen we graag een fingerwijzing van hem
ontvangen.

Wat ik mij wel herinner is dit: dat de niet-vrije-
maakte ds J. G. Woelderink eens gewezen heeft op
het onderscheid tusschen belofte en profetie, tusschen
toezegging en voorzegging. In navolging daarvan is
die onderscheiding ook wel eens door vrijgemaakten
naar voren gebracht, om daarmee aan te geven, dat de
synodale theorie de verbondsbelofte denatureerde tot
een goddelijke mededeeling of voorzegging van heil
aan dezen en dien uitverkorene; een eenvoudige me-
dedeeling van „onvervreemdbaar heil", „waarvan de
vrucht hun niet kan ontgaan" (Praeadvies pag. 55);
of zooals het op pag. 53 van het Praeadvies werd be-
deneerd: „in verbond en sacrament zegt God tot den
uitverkorene of geloovige: „Ik ben uw God (d.i. uw
heils-God) voor eeuwig". Hier staat vast, dat de aan-
gesproken heil hun niet kan ontgaan, ja in beginsel (te-
gelijk met het Godswoord) reeds ontvangen heeft; en
dat dit niet meer afhankelijk is van eenige conditie,
waarvan het Godswoord het onzeker zou laten, of ze
wel of niet zal worden vervuld. In dezen zin, dus in
tegenstelling met de algemeene aanbieding des heils,
heeft de Toelichting gesproken van de onvoorwaarde-
lijke heilsbelofte aan de uitverkorenen".

Wat dus de eerste vraag van ds Hoeksema betreft,
is het antwoord vrij gemakkelijk: bij mijn weten wordt
van onze zijde geen wezenlijk onderscheid gezien tus-
schen „belofte" en „toezegging".

kan op Nederlandschen bodem. In hem geen aarzeling,
geen zweem van sentimentaliteit of mystiekery, even-
min nanceering; alles uit één stuk: krachtig, lout-
ter, recht afgaande op het doel. De Gereformeerde
theologie was zijn eigendom geworden; was de natu-
uurlijke uiting van zijn denken; de bovennatuurlijke
wereld zijn tehuis; hij was er gemeenzamer mede dan
anderen met hetgeen zij de werkelijkheid noemen. De
verlossing van de zonde was voor hem geen leerstuk,
maar een waarachtigheid die hij aanschouwde en voor
anderen aanschouwelijk poogde te maken....." Worm-
ser is naar Pierson's overtuiging een bewijs van het
feit, dat het Nederlandsche Protestantisme „mannen
heeft gemaakt, om zoo te spreken van één boek, le-
vende in en met een enkel boek....." en dat boek is:
de Bijbel!¹⁾

Groen van Prinsterer heeft Wormser „ontdekt".
En eenmaal met elkander in contact, ontstaat er
een vriendschap tusschen den volleerden hoveling, den
fijnen aristocrate, den man van de nobele bescha-
ving en den volkman, den deurwaarder uit Amster-
dam; een vriendschap zóó innig, zoo teer, zoo vroom,
dat zij bijna bovenmenschelek lijkt.

Groen noemt Wormser zijn „geheimraad"! Groen
had niets van die domme, dwaze, hoogmoedige weten-
schapswaan, die minachtend neerziet op den „niet-
wetenschappelijk-gevormde". Hij erkende Gods vrij-
macht in het geven van groote gaven ook buiten den
akademischen kring.

Hoor hem over zijn vriend!
„Een Christen, wiens vriendschap en voorlich-
ting(!) ik, als een der uitnemendste voorrechten die
mij te beurt gevallen zijn, herdenk. Van wien da Costa,
in de crisis van 1853, schreef: „Wat voortreffelijke
kop en wat karakter daarbij! Ware ik koning of mi-
nister, hij bleef geen half uur langer deurwaarder".
„Een man, wiens invloed door geschrift en wandel,
ter handhaving van den christelijk-protes-
tantschen volksgaest, en onberkenbaar
en (althans bij vele magtigen en edelen en wijzen naar
de wereld) onopgemerkt is geweest.

¹⁾ Oudere Tijdgenooten, p. 106 v.

De tweede vraag raakt rechtstreeks het groote
punt, waarover de strijd hier zoo fel is ontbrand, en
dat ook het verschil in zienswijze tusschen ds Hoek-
sema en ons beheerscht. Omdat het hier op nauwkeu-
righeid aankomt, herhalen we de vraag nog even woor-
delijk:

„In betrekking tot de belofte des verbonds, is het
Uwe beschouwing:

a. Dat zij voor alle gedoopten onvoorwaardelijk
geldt? Indien ja, houdt deze belofte ook in, dat de
Heilige Geest „in ons wonen, en ons tot lidmaten van
Christus heiligen wil"..... (en wat daar volgt in het
Doopsformulier, L. D.)? Indien ja, waarom vervult
God dan Zijne belofte niet aan alle gedoopten?

b. Dat zij voor alle gedoopten is, maar dan voor-
waardelijk? Indien ja, moet dan het gedoopte kind die
voorwaarde vervullen, e.e. God Zijne belofte aan hem
wil vervullen, en aan dat kind wil „toeligenen hetgeen
het in Christus heeft"? Indien ja, hoe kan dat kind,
dat van nature in zonden ontvangen en geboren is, en
een kind des toorns, die voorwaarde of ook maar
eenige voorwaarde vervullen?

c. Of dat zij voor de kinderen der belofte is (naar
Rom. 9), die voor het zaad gerekend worden? Naar
mijn overtuiging kan goede exegese van heel het ver-
band in Rom. 9 slechts tot de conclusie leiden, dat met
„kinderen der belofte" het geestelijk of uitverkoren
zaad bedoeld is. Ik ben nog altijd bereid dit te verde-
digen, ook nadat ik gelezen heb, wat ten Uwent hier-
over is geschreven in den laatsten tijd".

Dit is dan de tweede vraag van ds Hoeksema. Jam-
mer genoeg moet ik juist hier het artikel afbreken.
Maar nu kunnen we ons op het antwoord des te beter
prepareeren.

L. DOEKES.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater,

Tweeërlie sterfdag werd in deze weken herdacht, die
van den Nederlandschen historieschrijver en dichter
P. C. Hooft en die van den Zwitserschen litterator en
philosoof Vinet.

Beide zeer groote mannen met rijke geestesgaven
gesierd door God den Heere, van wien alle dingen
zijn.

Ik wil van beide herdenkingen iets zeggen.

Over Hooft is in de bladen nogal veel geschreven
en wij hebben ook kunnen lezen van de herdenking in
Amsterdam.

Ik zou overbekende dingen ophalen, als ik er ook
van vertelde.

Het schijnt mij echter toe, dat in de herdenking iets
niet over het hoofd mag worden gezien, dat in de ver-
diende huldiging in de schaduw bleef.

Wormser was een geloovig Christen en een man
van uitstekende begaafdheid. Hij had een geopend oog
niet slechts, maar een scherp en ruimen blik voor
onzen geheelen kerkelijken en maatschappelijken to-
stand. Niemand welligt heeft hem geëvenaard in het
algemeen verstaanbaar maken van het Christelijk-
historisch beginsel, toepasselijk op Kerk, Staat en
School.....

Voorbeeldig door bescheidenheid en eenvoud. Met
eene zeldzaam geëvenaarde en steeds bedachtzame
scherpzinnigheid bedeed, die, bij het licht van Gods
Woord, zich somtijds tot profetische wenken ver-
hief.¹⁾

Zeldzaam hoog wordt Wormser ook door dr Kuyper
gewaardeerd.

In zijn „Confidentie" houdt Kuyper een gloedvol
pleidooi voor een echt-Gereformeerde actie in alle
sectoren van het menschenleven. Gereformeerd-zijn,
dat is het middel tegen factie-zucht en partijwezen;
het brengt heel de rijke, prachtige erfenis der vade-
ren tot ons; het is afdoende wapen tegen versterking
en repristinatie; het is door en door nationaal: in Ne-
derland is niet slechts de kerk maar ook de natie als
natie gereformeerd. En juist bij dit betoog rijst de
gestalte van Wormser voor hem op.

„Vergenoegt ge u met Christelijken invloed te oef-
nen in engeren kring, houd dan vast aan het exotisch
onbestemde, aan het uitheemsch en algemeene Chris-
tendom, dat jaren lang den toon gaf. Maar meent ge
niet mij, dat we verder moeten, dat althans de poging
nog dient gewaagd, om tot ons volk als volk te gaan,
dan is er ook geen keus, dan is alle aarzeling slechts
krachtverspilling, en rest u niets anders dan het
eenig spoor in te slaan, dat naar het hart onzer natie
leidt, door weldoordacht weeropvatting van de histo-
rische (en dat is dan de Gereformeerde — C.
V.) lijn! Dit beweerend, druk ik slechts de voetstappen
van den grooten Wormser, den uitnemenden volks-
leider en auteur.....²⁾

En deze Wormser werd vóór alles in heel zijn le-

¹⁾ Brieven enz. p. V/VI. Vgl. Ned. Ged. V, p. 96.

²⁾ Confidentie, p. 70.